

Marta MACELKO
Izabela MENDEL
Politechnika Śląska
Wydział Organizacji i Zarządzania
Katedra Podstaw Zarządzania i Marketingu

MIASTO KREATYWNE – NAJWAŻNIEJSZE WYZWANIE DLA ZABRZA

Streszczenie. Artykuł stanowi próbę wykazania roli, jaką odgrywa miasto – jako jednostka samorządu terytorialnego, konkretna przestrzeń, a przede wszystkim jako zbiorowość mieszkańców – w kształtowaniu samorozwoju, a także w kreowaniu rozwoju regionalnego. Dbłość o rozwój kapitału ludzkiego, kulturowego i społecznego powinna zaowocować powstaniem kapitału symbolicznego, który będąc najwyższą formą kapitału wpływa na elitarność posiadających go jednostek terytorialnych.

Autorki podjęły próbę zdiagnozowania Zabrze jako miasta, które dzięki endogenicznemu potencjałowi może stać się centrum wzrostu.

Słowa kluczowe: endogeniczne czynniki rozwoju, kapitał ludzki, kapitał społeczny, kapitał kulturowy, kapitał symboliczny, centrum wzrostu, Indeks Kreatywności

CREATIVE CITY – THE MAIN CHALLENGE FOR ZABRZE

Summary. The article is about cultural, human, social and symbolic capital. These types of capital are important for regions and cities. High symbolic capital is result of processes building other kinds of capital. The city is a special place, also important for regional development. Endogenous processes of growth depend on own resources. The main problem is how to create city Zabrze as a local pole of growth. The essay is a preface to own research.

Keywords: Culture capital, social capital, human capital, symbolic capital, endogenous factors of development, local pole of growth, Creativity Index

1. Miasto jako przestrzeń – kreowanie rozwoju

Dla społeczności lokalnej kapitałami decydującymi o przewadze są kapitały: społeczny, ludzki, kulturalny. Jednostki samorządowe (administracyjne) w jakich żyjemy – gminy i miasta – stają się areną, na której rozgrywają się działania, mające na celu zapewnienie wysokiego standardu życia mieszkańcom, atmosfery przyjaznej inwestorom, zapewnienia atrakcji przyciągających turystów, podwyższenia walorów zajmowanej przestrzeni pod względem: intelektualnym, kulturalnym oraz infrastrukturalnym. Miasta muszą koncentrować się na ekspansywnym rozwoju, a nie na „byle jakim” trwaniu. Obecnie nie ma wątpliwości, że człowiek – on sam i sieć relacji nawiązywanych z innymi – współdecyduje, wspólnie z tradycyjnie pojmowanymi środkami produkcji, o rozwoju gospodarczym. Stąd też nie można mieć wątpliwości, że rozwój gospodarczy miasta jest ściśle powiązany z rozwojem kapitału ludzkiego i społecznego, ponieważ same zasoby materialne nie są w stanie zapewnić ekspansywnego rozwoju. Aby miasto mogło stać się centrum wzrostu konieczne jest świadome wykorzystanie wszystkich jego zasobów, ze szczególnym uwzględnieniem posiadanych zasobów społecznych. T. Zarycki¹ pisze o współzawodnictwie miast, których siła opierać się może na kapitale ekonomicznym, politycznym, ale właściwa rywalizacja bazuje na posiadanym potencjale kultury czy/ oraz wiedzy.

W literaturze przedmiotu od wielu lat można znaleźć liczne prace poświęcone opisowi i badaniu pozamaterialnych czynników rozwoju. Solow² zbadał wpływ rozwoju technologicznego na rozwój gospodarczy, który jego zdaniem jest związany z działalnością uczelni wyższych. Ullman³ podkreślił rolę kapitału ludzkiego dla rozwoju regionalnego. Jacobs⁴ natomiast badała rolę miast i regionów w transferze i dyfuzji wiedzy. Jacobs stwierdziła, że wraz ze wzrostem wielkości i różnorodności (kulturowej, etnicznej i innej) miasta, następuje intensyfikacja procesów tworzenia się powiązań pomiędzy aktorami ekonomicznymi, co w rezultacie wpływa na kreowanie nowych idei i innowacji.

Andersson⁵ również powiązał kreatywność regionu z jego rozwojem ekonomicznym. Podkreślił wagę wiedzy, kultury, komunikacji i kreatywności w rozwoju i dobrobycie regionu. Podobnie jak Florida, docenił otwartość na odmienność innych, dowodząc, że

¹ Zarycki T.: O „magicznych” efektach rozwoju ośrodków regionalnych. PPG, nr 4, 2007, s. 12-16.

² Solow R.: Technical Change and the Aggregate Production Function. „Review of Economics and Statistics”, no. 39, 1957, p. 312-320.

³ Ullman E.L.: Regional development and the geography of concentration. „Regional Science Association”, no. 4, 1958, p. 179-198.

⁴ Jacobs J.: The Death and Life of Great American Cities. Random House, New York 1961; Jacobs J.: The Economies of Cities. Random House, New York 1969.

⁵ Andersson Å.E.: Creativity and Regional Development. „Regional Science Association”, no. 56, 1985, p. 5-20; Andersson Å.E.: Creativity The Future of Metropolitan Regions. Prisma, Stockholm 1985.

tolerancja odgrywa istotną rolę w stymulowaniu kreatywności miast i regionów. Endogeniczny model wzrostu Romera⁶ powiązał technologię z kapitałem ludzkim, wiedzą i wzrostem ekonomicznym. Inwencja oraz kreatywność stają się wymaganą, celową aktywnością. Aby jednostki takie, jak region czy miasto mogły się dynamicznie rozwijać, muszą nie tylko dysponować realnymi źródłami kreatywności, ale także powinny dbać o ich rozwój oraz właściwe wykorzystanie.

Endogeniczny model wzrostu, rozwinięty przez R. Lucasa,⁷ wyjaśnił rolę kapitału ludzkiego w rozwoju ekonomicznym. R. Lucas opisał efekt koncentracji (*clustering*) kapitału ludzkiego oraz jego wpływ na rozwój miasta. W mieście, w którym zlokalizowany jest wysoki kapitał ludzki i którego mieszkańcy wpływają na przepływy informacyjne (wyraźnie widać więc zbieżność z koncepcją społeczeństwa sieci M. Castellsa) zaczyna się wytwarzać „obfitość wiedzy”; miasto staje się motorem zmian ekonomicznych. Poprzez fakt dysponowania wysokim kapitałem ludzkim, miasta redukują koszty transferu wiedzy, idee krążą dużo szybciej, następuje dynamiczny wzrost wiedzy.

E.L. Glaeser⁸ potwierdził korelację między kapitałem ludzkim i ekonomicznym rozwojem regionu. Dowiódł, że firmy znacznie chętniej lokują się na obszarach, gdzie jest wysoki kapitał ludzki, a nie: „(...) pozwalają dostawcom i klientom samodzielnie dyktować (...)” swoją lokalizację. Rozwój ekonomiczny z kolei wpływa na dalszą koncentrację kapitału ludzkiego w danym mieście czy regionie (Floryda;⁹ Berry i Glaeser¹⁰). Zatem im atrakcyjniejsza pod względem różnorodności kapitałów przestrzeń, tym większa szansa na pozyskanie inwestorów, co z kolei skutkuje wzrostem gospodarczym, podwyższającym atrakcyjność miasta/regionu zarówno dla mieszkańców, jaki i przedsiębiorców. M. Porter pisze o tzw. paradoksie lokalizacji.¹¹ „Lokalizacja nadal ma znaczenie. Im bardziej czynniki stają się mobilne, tym większego znaczenia nabiera ich ulokowanie (...). Wydaje się, że to miejsce, nie zaś abstrakcyjna przestrzeń jest kluczowym czynnikiem życia ekonomicznego. Sama gospodarka w coraz większym stopniu kształtuje się wokół realnych skupisk ludzi zamieszkujących realne miejsca”. W rozwoju gospodarczym przestrzeń publiczna odgrywa

⁶ Romer P.M.: Increasing returns and long-run growth. „Journal of Political Economy”, no. 90, 1986, p. 1002-1037; Romer P.M.: Crazy explanations of the productivity slowdown. „NBER Macroeconomics Annual”, no. 2, 1987, p. 163-202.

⁷ Lucas R.: On the Mechanics of Economic Development. „Journal of Monetary Economics”, no. 22, 1988, p. 3-42.

⁸ Glaeser E.L.: The new economics of urban and regional growth, [in:] Gordon C., Meric G., Feldman M. (eds.): The Oxford handbook of economic geography. Oxford University Press, Oxford 2000, p. 83-98.

⁹ Florida R.: The Economic Geography of Talent. „Annals of the Association of American Geographers”, no. 92(4), 2002, p.743-755.

¹⁰Berry C.R., Glaeser E.L.: The Divergence of Human Capital Levels Across Cities. „NBER Working Paper”, no. 11617, no. 09, 2005.

¹¹Porter M.: The Competitive Advantage of Nations. The Free Press, New York 1990.

zatem doniosłą rolę. Miasta mają właściwość nie tylko koncentrowania kapitału ludzkiego, ale i pobudzania kreatywności mieszkańców; właściwości te wpływają na wzrost poziomu kapitału ludzkiego.

Miasto jest przestrzenią która, zgodnie z teorią F. Perroux, jest obszarem, na którym znajdują się centra zdolne do wytwarzania sił dośrodkowych i na które oddziałują siły odśrodkowe.¹²

R. Lucas¹³ również docenia szczególne właściwości miasta, wynikające z silnych związków między rozwojem gospodarczym i społecznym. Stwierdza on, że biorąc pod uwagę jedynie tradycyjne czynniki ekonomiczne nie znajduje się uzasadnienia dla istnienia miasta. W ujęciu teorii produkcji miasto jest tylko skupiskiem czynników produkcji. Stwierdza, że siłą, która stanowi o centralnej roli miast w życiu gospodarczym są ludzie, dzięki którym osiąga się korzyści płynące z posiadanego kapitału ludzkiego.

P. Romer z kolei docenia rolę kreatywności: „Wzrost gospodarczy ma miejsce, kiedy ludzie sięgają po zasoby i wykorzystują je w sposób, który czyni je bardziej wartościowymi (...). Historia uczy nas, że wzrost gospodarczy możliwy jest dzięki lepszym receptom, nie tylko dzięki większej liczbie składników. Nowe recepty pozwalają nam zmniejszyć nieprzyjemne efekty uboczne oraz wygenerować większą wartość ekonomiczną w przeliczeniu na jednostkę wykorzystanego materiału”.¹⁴ Dalej stwierdza: „Co oczywiste, to właśnie miasta są miejscem, gdzie odbywa się opisany proces. W tym sensie urbanizacja stanowi fundament rosnącej innowacyjności oraz produktywności”.

Urbanizacja oznacza stworzenie przyjaznego środowiska dla rozwoju mieszkańców i działających organizacji. Ch. Landry proponuje wprowadzenie pojęcia „miękkiej infrastruktury”.¹⁵ Przyjazne środowisko musi odznaczać się kreatywnością – miasto oferujące „kreatywne milieu” ma wszystkie niezbędne elementy pod względem „twardej” oraz „miękkiej” infrastruktury, dzięki czemu może generować przepływ idei oraz wynalazków. Takie „milieu” to fizyczne miejsce, w którym krytyczna masa przedsiębiorców, intelektualistów, aktywistów społecznych, artystów, administratorów, power brokerów oraz studentów operować może w otwartym, kosmopolitycznym kontekście i gdzie bezpośrednia interakcja może rodzić nowe idee, artefakty, produkty, usługi oraz instytucje, przyczyniając się w ten sposób do sukcesu gospodarczego. (...) miękka infrastruktura to system połączonych struktur oraz sieci społecznych, powiązań oraz międzyludzkich interakcji, które leżą u podstaw oraz pobudzają przepływ idei pomiędzy jednostkami oraz instytucjami. Proces

¹²Gawlikowska-Hueckel K.: Rozwój nie wszędzie w tym samym czasie. „PPG”, nr 4, 2007, s. 5-9.

¹³Lucas R.: On the Mechanics of Economic Development. „Journal of Monetary Economics”, no. 22, 1988, p. 3-42.

¹⁴Romer P.M.: Endogenous technical change. „Journal of Political Economy”, no. 98(5), 1990, s. 71-102.

¹⁵Landry Ch.: The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators. Earthscan Publications, London 2000.

ten dokonuje się albo w drodze bezpośredniej komunikacji, albo za pośrednictwem technologii informacyjnych, co umożliwi rozwój szerszych sieci komunikacyjnych, napędzając w ten sposób wymianę dóbr i usług”.

2. Kapitał ludzki i kapitał społeczny – ich rola i znaczenie dla rozwoju lokalnego

Skoro liczni badacze przypisują kapitałom ludzkiemu i społecznemu tak kluczową rolę w kreowaniu rozwoju miasta i regionu, w tym miejscu należy dokonać syntetycznego przeglądu ich definicji.

Terminy kapitał ludzki (*human capital*) i kapitał społeczny (*social capital*) to pojęcia wielowymiarowe, w ostatnich latach robiące wyjątkową „furore” zarówno w publicystyce naukowej, jak i popularnej. Corocznie jest im poświęcone wiele publikacji oraz stron internetowych. Są w centrum zainteresowania socjologów, psychologów, politologów, a także ekonomistów, zajmujących się zwłaszcza problematyką rozwoju lokalnego i regionalnego. Z uwagi na multidyscyplinarne podejście do problematyki kapitału ludzkiego i kapitału społecznego oraz znaczącą liczbę badaczy zagadnień, można mówić o różnorodności definicyjnej i poznawczej zarówno w badaniach empirycznych, jak i rozważaniach teoretycznych. Na chwilę obecną nie ma – i raczej nie będzie – jednej, wspólnej definicji kapitałów ludzkiego i społecznego. Aczkolwiek wszyscy autorzy prac nad kapitałami ludzkim i społecznym zgodnie twierdzą, że mają one niematerialny charakter, a ich „ucieleśnienie” odbywa się w człowieku. Zawsze są osadzone w konkretnym środowisku, które powinno być przyjazne, tj. ma cechować się możliwościami kreowania, pobudzania kreatywności, wpływem na wzrost poziomów tych kapitałów.

Dla zobrazowania różnic w definiowaniu i rozumieniu kapitałów ludzkiego, kulturowego i społecznego przygotowane zostały tabelaryczne zestawienia, zawierające nazwiska głównych autorów, źródła literaturowe wraz z przyjętymi przez nich definicjami i określeniami kapitałów.

Tabela 1

Kapitały ludzki i kulturowy

AUTOR	ŹRÓDŁO	DEFINICJA
J.S. Coleman	Foundation of Social Theory, Cambridge, Massachusetts 1990	Kapitał ludzki jest ucieleśniony w umiejętnościach i wiedzy nabytych przez jednostki, oznacza wartość ludzkich kwalifikacji.
T. Michalczyk, S. Musioł	Kapitał ludzki i społeczny a rozwój społeczno-ekonomiczny w świetle nowej analizy instytucjonalnej, s. 61, [w:] Kapitały ludzkie i społeczna a konkurencyjność regionów. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, (pod red.): M. Szczepański, K. Bierwiazzonek, T. Nawrocki	Kapitał ludzki w skrócie oznacza wartość kwalifikacji ludzkich.
G.S. Becker	Human Capital. New York, 1975, [w:] Kapitały ludzkie i społeczna a konkurencyjność regionów, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, (pod red.): M. Szczepański, K. Bierwiazzonek, T. Nawrocki	Każdy jest wyposażony przez naturę w „human capital”, wychowanie i wykształcenie, w określone kwalifikacje, które rosną ze wzrostem nakładów na wykształcenie. Im wyższe wykształcenie, tym wyższe umiejętności zawodowe i zarobkowania, niezależnie od posiadania dodatkowego kapitału materialnego.
A. Nowak	Rola instytucji edukacyjnych w rozwoju obszarów wiejskich. Wyd. Akademii Rolniczej w Lublinie, Lublin 2005, s. 69.	Kapitał ludzki „to materiał intelektualny: wiedza, informacje, własność intelektualna i doświadczenie, które mogą być wykorzystane do tworzenia bogactwa. Kapitał ludzki musi być połączony z umiejętnością praktycznego zastosowania posiadanej wiedzy i umiejętności. Bierność obniża jego jakość.
A. Czyżewski, M. Góralczyk-Modzelewska, E. Saganowska, M. Wojciechowska	Regionalne zróżnicowanie kapitału ludzkiego w Polsce, Studia i prace z publikacji Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych. GUS i PAN, Warszawa 2001, s. 6.	Jakość kapitału ludzkiego nie ogranicza się tylko do cech populacji danego regionu, obejmuje też inne istotne cechy społecznie – zdolność do tworzenia więzi społecznych.
R. Florida Ch. Mellander	The Creative Class or Human Capital? Explaining Regional Development in Sweden. The Martin Prosperity Institute, 2006	Pisze o trwających obecnie dyskusjach na temat mierników kapitału ludzkiego, tradycyjne (również stosowane przez autorów Diagnozy Społecznej) bazowały na cenzusie wykształcenia. Florida stwierdza, że warto raczej badać „to, co ludzie robią, czym się zajmują” czyli wykonywane zawody. Podejmuje on także problem (ważny dla Zabrza, w którym funkcjonuje kilka uczelni wyższych) kreowania, kształtowania kapitału ludzkiego dla innych regionów/miast; inicjuje dyskusję nad czynnikami wpływającymi na geograficzną (przestrzenną) dystrybucję (przepływ – flow) kapitału ludzkiego.

cd. tab. 1

P. Bourdieu	Tuner J.: Struktura teorii socjologicznej. Warszawa 2004, s. 597.	Kapitał kulturowy to postrzegane w życiu prywatnym umiejętności, zwyczaje, nawyki, style językowe, rodzaj ukończonych szkół, gusty, style życia. P. Bourdieu wyróżnił trzy formy kapitału kulturowego: ucieleśniony (indywidualna inwestycja czasu i wysiłku), uprzedmiotowiony (materialna postać wytworów kulturowych), zinstytucjonalizowany (nabyte i społecznie rozpoznawalne kompetencje edukacyjne).
P. Sztompka	Socjologia. Analiza społeczeństwa. Wyd. Znak, Kraków 2005, s. 353.	Kapitał kulturowy to zespół kwalifikacji i kompetencji związanych z kulturą symboliczną (wysoką) – w odmienności od ludowej i masowej – to nawyki, umiejętności i odruchy nabyte przez socjalizację w grupach elitarnych, o wyższej pozycji społecznej i wykształceniu, co ułatwia utrzymanie i reprodukcję tych elitarnych pozycji, i są symbolem przynależności do grup elitarnych.
Z. Rykiel	Kapitał społeczno-kulturowy a budowa nowoczesnego społeczeństwa kapitalistycznego, [w:] Kapitały ludzkie i społeczna a konkurencyjność regionów. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, (pod red.): M. Szczepański, K. Bierwiazzonek, T. Nawrocki	Kapitał kulturowy wywodzi się z kapitału ludzkiego. Ekonomisci wykazali, że wykształcenie, umiejętności, talenty, zdrowie – składniki zasobów ludzkich – mają wymierną wartość ekonomiczną i są ważniejszym czynnikiem produkcji niż klasyczne środki produkcji.
K. Olechnicki, P. Załęcki	Słownik socjologiczny. Graffiti BC, Toruń 1998.	Kapitał kulturowy tworzą język, wiedza, nawyki, umiejętności i orientacje, które mogą pomóc w zdobywaniu wyższych pozycji społecznych.
W. Świątkiewicz	Kapitał społeczno-kulturowy w województwie śląskim, [w:] Frąckiewicz L. (red.): Zapobieganie wykluczeniu społecznemu. Akademia Ekonomiczna w Katowicach; Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice 2005, s. 243-266.	Zauważa odmiennost elementow kapitału kulturowego w sytuacji rodzinnej i w funkcjonowaniu w większych społecznościach – lokalnej czy regionalnej. Kapitał kulturowy członków rodziny tworzą: wiedza (wykształcenie), umiejętności (zawód), kompetencje w zakresie werbalnej i niewerbalnej komunikacji symbolicznej, doświadczenie tradycji kulturowej – zakorzenienie w kulturze, orientacje na wartości (etos) – religia i moralność, aspiracje życiowe i otwartość na nowe doświadczenia (kierunki mobilności), style uczestnictwa w kulturze, zwyczaje i obyczaje, nonkonformizm – gotowość do akceptacji zmian. W przypadku funkcjonowania jako członek społeczności lokalnej/regionalnej elementami kapitału kulturowego są: infrastruktura edukacyjna, struktura zawodowa, struktura socjolektalna, homogeniczność – heterogeniczność kulturowa instytucjonalizacja wartości i ich infrastruktura środowiskowa, struktura społeczna i kryteria mobilności (reprodukcji), rozmieszczenie przestrzenne instytucji upowszechnienia kultury i ich oferta, folklor i jego zasięg społeczny, dziedziny i obszary zmian (innowacji) kulturowych i ich struktura.

cd. tab. 1

B. Fatyga, W. Burszta	Wstęp – o przyjętej koncepcji kultury w kulturoznawczej perspektywie badawczej, [w:] Raport o stanie i zróżnicowaniach kultury miejskiej w Polsce. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2009, s. 4.	Kapitał kulturowy to „wiedza w najogólniejszym rozumieniu”.
-----------------------	--	---

Źródło: opracowanie własne.

Kapitał ludzki dla R. Floridy stanowił punkt wyjścia do stworzenia jego szczególnego rodzaju, tzw. kapitału kreatywnego oraz wprowadzenia pojęć:¹⁶

- „talent” – osoba o wysokim poziomie kapitału kreatywnego (posiadacz Talent Human Capital),
- „klasa kreatywna” – osoby, których praca polega na kreatywnym rozwiązywaniu problemów i szukaniu innowacyjnych rozwiązań (niekoniecznie legitymują się formalnym wykształceniem),
- wskaźnikiem uczyniono rodzaj wykonywanego zawodu – naukowcy i inżynierzy, wykładowcy uniwersyteccy, artyści, artyści estradowi, aktorzy, architekci, inżynierowie, ludzie mediów, wpływowe postaci w kulturze zarówno popularnej, jak i elitarnej.

Badania przeprowadzone przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego¹⁷ potwierdziły tezy Floridy, że mieszkańcy dużych aglomeracji cechują się większym indywidualizmem – poszukują tożsamości „na własną rękę”.

Podobnie jak kapitały ludzki i społeczny – Talent Human Capital jest związany z rozwojem ekonomicznym, zwłaszcza pobudzając go. Florida zidentyfikował trzy czynniki, które mają wpływ na kapitał kreatywny, a jednocześnie wraz z jego wzrostem następuje ich rozwój. Stworzony przez siebie model nazwał „3T”. Składają się na niego:

- uniwersytety,
- różnorodność oferowanych usług (czyli przyjazne milieu),
- otwartość i tolerancja.

Uniwersytety odgrywają kluczową rolę w kreowaniu początkowych osiągnięć w budowaniu kapitału ludzkiego. Florida zauważa jednakże, że samo funkcjonowanie uniwersytetów, choć konieczne, równocześnie nie oznacza wysokiego poziomu/koncentracji kapitału ludzkiego. Pisze o regionach, które mają świetne uniwersytety oraz wysoki poziom kapitału ludzkiego („duża koncentracja talentów”), ale również i o takich, które „produkują”

¹⁶Florida R.: The Rise of the Creative Class. Basic Books, New York 2002.

¹⁷Burszta W., Duchowski M., Fatyga B., Nowiński J., Pęczak M., Sekuła E.A., Szlendak T., przy współpracy Hupy A., Majewskiego P.: Raport o stanie i zróżnicowaniach kultury miejskiej w Polsce. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2009.

kapitał ludzki (czyli edukując i dając zawód) innym regionom oferują wyedukowanych ludzi. Nawet dobry, regionalny system edukacji nie zapewni zatrzymania talentów, które swobodnie mogą odpływać do innych miast czy regionów. Zatem uniwersytety są koniecznym, ale niewystarczającym warunkiem koncentrowania talentów.

Różnorodność sektora usług jest ważnym kryterium miejsca zamieszkania dla dobrze wykształconych, utalentowanych jednostek. R. Lloyd i T.N. Clark¹⁸, podobnie jak Florida, podkreślili rolę dominującego wśród mieszkańców danego obszaru stylu życia, oferty rozrywek, kultury. Zadaniem miasta jest zdiagnozowanie, które z usług mają moc „przyciągnięcia talentów”.¹⁹

R. Florida udowodnił także, iż tolerancja i otwartość na różnorodność mają wpływ na poziom i geograficzne rozmieszczenie kapitału ludzkiego. Miasto, które chce być kreatywne musi cechować się otwartością na „odmiennych”. Obecność tolerancji wpływa na zmniejszenie barier wejścia, co umożliwi procesy koncentracji kapitału ludzkiego – „talentu”. Im bardziej otwarte jest dane miejsce na nowe idee i nowych ludzi, tym niższe bariery wejścia dla kapitału ludzkiego, tym więcej talentu może przyciągnąć. Florida pisze o konkurencyjnej walce regionów i miast o utalentowanych ludzi. Jego zdaniem istnieje ścisły związek między niskimi barierami wejścia dla kapitału ludzkiego a uzyskaniem przewagi ekonomicznej w walce o przyciągnięcie talentów i kapitału ludzkiego, co następnie przekłada się w zdolność przyciągania firm z branży wysokich technologii.

W badaniach nad rozwojem gospodarczym wielokulturowość okazuje się czynnikiem napędzającym rozwój: chodzi zarówno o różnorodność firm,²⁰ jak i jednostek.²¹ S. Page²² wpływ wielokulturowości opisał w kategoriach szerszych perspektyw, poszerzenia horyzontów myślowych – co prowadzi do lepszego sposobu podejmowania decyzji, wpływa na wzrost innowacyjności i rozwój ekonomiczny. Warto jednak przytoczyć odmienną opinię A. Sadowskiego, który pisząc o zróżnicowaniu kulturowym nie traktuje go (w każdym przypadku) jako pozytywu. Jego zdaniem o tym, czy zróżnicowanie kulturowe jest bogactwem czy problemem, decydują warunki polityczne, ekonomiczne, administracyjne, społeczne i kulturowe.²³

¹⁸Lloyd R., Clark T.: The city as an entertainment machine. „In Research in urban sociology”, vol. 6, Critical perspectives on urban redevelopment. Gotham F. (ed.): Oxford: JAI/Elsevier, 2001, p. 357-378.

¹⁹Florida R., Gates G., Knudsen B., Stolarick K.: The University and the Creative Economy, 2006, www.creativeclass.org/rfgdb/articles/University%20For%20City%20and%20Community%204.pdf, z dnia 20.09.2010.

²⁰Quigley J.M.: Urban Diversity and Economic Growth. „Journal of Economic Perspective”, no. 12, 1998, p. 127-138.

²¹Jacobs J.: The Death and Life of Great American Cities. Random House, New York 1961.

²²Page S.: The Difference. Princeton University Press, Princeton 2007.

²³Sadowski A.: Uwarunkowania konwersji zróżnicowania kulturowego mieszkańców dużego miasta pogranicza w kapitał społeczny i kulturowy, [w:] Szczepański M., Bierwiaczonek K., Nawrocki T. (red.): Kapitały ludzkie i społeczna a konkurencyjność regionów. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 177-198.

Reasumując – trzy elementy – uniwersytety, różnorodność usług oraz tolerancja i otwartość uzupełniają się wzajemnie, są komplementarne w procesach dystrybucji „talentu”.

Klasa twórcza, wybiera jako miejsca zamieszkania te miasta/regiony, w których wykształcił się „intelektualny ekosystem”, czyli właściwa infrastruktura kulturalna i jakość środowiska społecznego oraz warunki pracy i warunki wypoczynku po pracy.²⁴

Miasto aspirujące do miana nowoczesnego, kreatywnego centrum, przyjaznego mieszkańcom i o wysokim rozwoju gospodarczym – może skorzystać z zaproponowanego przez J. Kozińskiego (na podstawie teorii R. Floridy) Indeksu Kreatywności,²⁵ na który składają się następujące elementy:

- zaawansowanie technologii (innowacyjność, wynalazczość, ekspansja high-tech),
- talent (kapitał umysłowy zatrudnionych, uzdolnienia, stopień ich wykształcenia, liczba pracowników, od których wymaga się myślenia produktywnego),
- tolerancja (otwartość na inne kultury i odmienności, nieszablonowość, akceptacja marginesu ryzyka).

Strategia miasta, które aspiruje do pełnienia roli ośrodka wzrostu w regionie powinna uwzględniać nadrzędny cel – „miasto szyte na miarę człowieka”. Prawidłowe, przyjazne mieszkańcom i organizacjom środowisko oznacza dbałość o infrastruktury naukową i kulturalną, jakość środowiska społecznego, zagwarantowanie warunków pracy i wypoczynku po pracy.

Podejmując próbę dookreślenia pojęcia kapitału społecznego, który definiowany jest w sposób zróżnicowany, można wskazać na powszechne akcentowanie jego ponadindywidualnego, niejednostkowego charakteru.²⁶

Kapitał społeczny charakteryzują cechy życia społecznego, sieci, normy i zaufanie, które pozwalają uczestnikom razem skuteczniej działać na rzecz realizacji wspólnych celów.²⁷

Również istnieje pewna zgodność badaczy dotycząca kwestii rozwoju (wzrostu) i mobilności kapitału społecznego. Powstaje on wówczas, gdy się go eksploatuje. Nie jest mobilny, ponieważ jest przypisany do społeczności i terytorium. Bez względu na sposób definiowania kapitału społecznego można postawić tezę, że ma on niewątpliwy wpływ na poziom rozwoju gospodarczego – ułatwiając bądź utrudniając wspólne działania zmierzające do realizacji celów indywidualnych i zbiorowych.

²⁴Bendyk E.: Kody kultury w epoce cyfrowej, http://bistro.edu.pl/artukul,Kody_kultury_w_epoce_cyfrowej.html.

²⁵Koziński J.: Skazani na twórczość. Od Aleksandrii – przez Lwów – do San Francisco. „Meritum”, nr 3(10), 2008, s. 4-11.

²⁶W literaturze przedmiotu można spotkać następujące podziały kapitału społecznego na: pozytywny i negatywny, społeczny i aspołeczny, łączący i dzielący, pomostowy i integracyjny, inkluzywny i ekskluzywny, czysty i brudny oraz łatwy i trudny. Szerzej na ten temat Rykiel Z.: Kapitał społeczno-kulturowy a budowa nowoczesnego społeczeństwa kapitalistycznego, [w:] Szczepański M., Bierwiazonek K., Nawrocki T. (red.): Kapitały... op.cit., s. 200.

²⁷www.socialcapitalgateway.org.

Tabela 2

Kapitał społeczny

AUTOR	ŹRÓDŁO	DEFINICJA
R.S. Burt	Structural Holes versus Network Closure and Social Capital, 2001, za: A. Niesporek: Miejsce i funkcja pojęcia kapitału społecznego w teorii socjologicznej, [w:] Kapitały ludzkie i społeczna a konkurencyjność regionów. Wyd.Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 25, (pod red.): M. Szczepański, K. Bierwaczonok, T. Nawrocki	Traktuje kapitał społeczny jak swoistą metaforę. „...ludzie, którzy lepiej sobie radzą, w jakiś sposób są lepiej ze sobą powiązani.(...)”. Powiązania z innymi, ufanie innym buduje sieć. O kapitale społecznym stanowią kontrola nad dystrybucją informacji oraz udział w sieci.
P. Bourdieu, L.J.D. Wacquant	Zaproszenie do socjologii refleksyjnej. Oficyna Naukowa, Warszawa 2001, s. 105.	Kapitał społeczny jednostki jest wynikiem jej usytuowania w sieci stosunków społecznych. Stanowi „sumę zasobów, aktualnych i potencjalnych, które należą się jednostce lub grupie z tytułu posiadania trwałej, mniej lub bardziej zinstytucjonalizowanej sieci relacji, znajomości i wzajemnego uznania...”. W praktyce oznacza to, iż posiadanie kapitału społecznego przez jednostkę jest uzależnione od rozmiaru sieci, które może ona skutecznie mobilizować. Jest również uzależnione od poziomu pozostałych kapitałów: ekonomicznego, kulturowego i symbolicznego, które są wykorzystywane w kontaktach z innymi.
J.S. Coleman	Foundations of Social Theory. Harvard University Press, Cambridge 1990, pp. 300-305.	Kapitał społeczny jest „ucieleśniony w relacjach międzyludzkich(...)”, odzwierciedla umiejętność współpracy międzyludzkiej w obrębie grup, tworzy go struktura społeczna, przyczyniająca się do realizacji celów, które bez jego udziału lub nie mogłyby być zrealizowane w ogóle bądź przy znacznie wyższych kosztach. To struktura wspiera konkretne działania aktorów, toczące się w jej ramach. <i>Zaufanie, normy i relacje</i> podwyższają sprawność zbiorowego współdziałania. Aktorzy kalkulują zyski i straty, a na podstawie przeprowadzonego bilansu decydują o podjęciu konkretnej aktywności.
F. Fukuyama	Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu. PWN, Warszawa-Wrocław 1997, s. 20, 37.	Utożsamia kapitał społeczny z zaufaniem. Dla niego jest to: „...zestaw nieformalnych wartości i norm etycznych wspólnych dla członków określonej grupy i umożliwiających im skuteczne współdziałanie.” Jest „...zdolnością wynikającą z rozpowszechnienia zaufania w obrębie społeczeństwa lub jego części”. Wiąże się z umiejętnością współpracy. Może charakteryzować małą grupę, jaką jest rodzina, jak również cały naród.

cd. tab. 2

L.J. Hanifan	za: A. Niesporek: Miejsce i funkcja pojęcia kapitału społecznego w teorii socjologicznej, [w:] Kapitały ludzkie i społeczna a konkurencyjność regionów. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 19, (pod red.): M. Szczepański, K. Bierwiazzonek, T. Nawrocki.	„...namacalna substancja, która ma znaczenie dla przeważającej części codziennego życia ludzi: mianowicie życzliwość, koleżeństwo, sympatia i stosunki społeczne pomiędzy jednostkami i rodzinami stanowiącymi społeczną całość.”
D. Markowski	Struktura klasowo-warstwowa, [w:] Socjologia w Polsce, (pod red.): Z. Krawczyk, K.Z. Sowa. Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Rzeszów 1998, s. 120; za: B. Szacka: Wprowadzenie do socjologii. Oficyna Naukowa, Warszawa 2003, s. 306.	„...kapitał społeczny jako sieć towarzyskich znajomości, społecznych kontaktów oraz kluczowych powiązań...”
R. Putnam	Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech. Wyd. Znak, Kraków-Warszawa 1995, s. 258.	To cecha życia społecznego, „...odnosi się do cech społecznego zorganizowania, takich jak sieci, normy i społeczne zaufanie, ułatwiających ku obopólnej korzyści koordynację i współpracę.” Stanowi odpowiedź na dylematy zbiorowego działania. Kapitał społeczny charakteryzuje się oddolnością jego tworzenia. Zdolność do samoorganizowania się, Jego przejawem jest uczestnictwo, zatem jego poziom jest wyższy w nowoczesnych (obywatelskich) społeczeństwach.
P. Sztompka	Socjologia. Wyd. Znak, Kraków 2002, s. 224.	„więzi zaufania, lojalności i solidarności, znajdujące wyraz w samoorganizowaniu się i samorządności, głównie w ramach dobrowolnych stowarzyszeń.”
A. Krishna, E. Shrader	Social Capital Assessment Tool, 1999, za: Z. Zagała: Kapitał społeczny: jedna kategoria pojęciowa – wiele kontrowersji, [w:] Kapitały ludzkie i społeczna a konkurencyjność regionów. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 32, (pod red.): M. Szczepański, K. Bierwiazzonek, T. Nawrocki.	Rozróżniają kapitał społeczny, poznawczy i strukturalny. Pierwszy opiera się na wartościach takich jak zaufanie, wzajemność, solidarność i odnosi się do zachowań i postaw bazujących na tych wartościach. Natomiast na strukturalny kapitał składają się sieci stosunków społecznych, budowanych przez organizacje. W jego zakres wchodzi jawność procesów podejmowania decyzji i odpowiedzialność, praktyki wspólnych działań.

cd. tab. 2

C. Trigilia	Social Capital and Local Development, [in:] „European Journal of Social Theory”, no. 4, 2001, pp. 427-442, za: J. Działek: Geografia kapitału społecznego. Regionalne zróżnicowanie zasobów kapitału społecznego w Polsce, [w:] Kapitały ludzkie i społeczna a konkurencyjność regionów. Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 128, (pod red.): M. Szczepański, K. Bierwaczonek, T. Nawrocki.	Połączył definicje P. Bordieu’a i J. Colemana ze specyfiką badań geograficznych, określając kapitał społeczny jako „zbiór powiązań społecznych, dzięki którym dana jednostka, grupa lub instytucja uzyskuje dostęp do innych zasobów, umożliwiając tym samym realizację działań, które bez niego nie mogły być podjęte lub osiągnięte zostałyby wyższym kosztem.” „...w aspekcie przestrzennym można powiedzieć, że dany obszar jest mniej lub bardziej zasobny w kapitał społeczny...”
-------------	--	---

Źródło: opracowanie własne.

Przegląd literaturowy nasuwa kilka ogólnych wniosków. Po pierwsze, różnie rozkładają się akcenty dotyczące dwóch głównych aspektów definicyjnych, jakimi są sieci oraz normy. I tak, dla przykładu Fukuyama uważa, że najważniejsze są normy, z zaufaniem na czele, natomiast Putnam główny nacisk kładzie na sieci. Jego zdaniem to właśnie sieci społeczne, a nie sama grupa stanowią o potencjale kapitału społecznego. Ciekawą koncepcję tworzenia heterogenicznych sieci, „przerzucania mostów” zaprezentował Andrzej Góralczyk w artykule „Sieci szczególnych powiązań”.²⁸ Zdaniem autora na kapitał społeczny składają się trzy komponenty: więzi lokalne, luki społeczne oraz pośrednicy. Przez więzi lokalne rozumie powiązanie międzyludzkie, decydujące o spójności małych społeczności. Z kolei luki społeczne to obszary, w których mała społeczność otwiera się na wpływy zewnętrzne. Można je potraktować jak okna na świat, przez które można przerzucać pomosty pomiędzy jednostkami niebędącymi członkami homogenicznej społeczności. Przerzucaniem owych mostów zajmują się pośrednicy, których nazywa się także brokerami.

Z punktu widzenia wpływu kapitału na rozwój lokalny, istotne jest jego osadzenie w relacjach międzyludzkich. W tym zakresie można mówić o ścisłych więzach – kapitał wiążący, na który składają się więzi spajające – *bonding ties*. Jest to rodzaj kapitału zamkniętego. Kapitał otwarty jest kapitałem pomostowym – *brinding ties*. Wypadkową stanowi kapitał powiązań – *linking social capital* – który jest efektem przyciągania słabo osadzonych w strukturach hierarchicznych ludzi, gotowych do zmian, mobilnych.²⁹ Ludzie odnoszą sukcesy zawodowe i osobiste głównie dzięki uczestnictwu w różnego rodzaju sieciach społecznych. Im szerszy i bardziej różnorodny jest krąg powiązań sieciowych jednostki, tym większa jest jej szansa na odniesienie sukcesu.

²⁸Góralczyk A.: Sieci szczególnych powiązań. „CEO: Magazyn Top Menedżerów”, nr 5, 2003.

²⁹Bartoszek A.: Konwersja kapitałów społeczno-kulturowych na kapitał obywatelski – rzecz o wytwarzaniu otwartych społeczności, [w:] Szczepański M., Bierwaczonek K., Nawrocki T. (red.): Kapitały... op.cit., s. 79.

Kapitał wiążący – jak wynika z badań³⁰ – utrudnia jednostkom ze środowisk homogenicznych budowanie produktywnych relacji z osobami tworzącymi kapitał pomostowy. Konwersja kapitału więzi w kapitał obywatelski jest znacznie utrudniona, czasem wręcz niemożliwa, ponieważ małe kręgi społeczne dbają przede wszystkim o zachowanie status quo, tym samym zamykając się na alternatywne wizje ładu społeczno-kulturowego.

Zaufanie na poziomie lokalnym, jako element konstrukcyjny kapitału społecznego, ma swoje źródła zarówno w uwarunkowaniach kulturowych, jak i instytucjonalnych. Zatem z jednej strony wspólnota dziejów, wspólne doświadczenia oraz poczucie tożsamości, z drugiej zaś sprawność działania instytucji, przede wszystkim administracji publicznej, decydują o jakości kapitału społecznego, który tym samym stanowi podstawę funkcjonowania demokracji. Wynika z tego, iż skuteczne budowanie społeczeństwa obywatelskiego oraz stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego wymaga działań zorientowanych na kompleksowe i efektywne wzmacnianie kapitału społecznego. Jednym z kluczowych czynników, które kształtują trwałe i efektywne struktury otwartego, pomostowego kapitału sieciowego jest szeroko rozumiana edukacja. Zróżnicowane formy kształcenia na wszystkich poziomach, umożliwiające transfer wiedzy między jednostkami i instytucjami, rozwijają zasoby wiedzy nie tylko zaangażowanych jednostek, ale także układów lokalnych i regionalnych. Oznacza to, że wiedza i uczenie się nie są przypisane wyłącznie jednostkom. Bez wątplenia o współczesnych regionach można mówić, że są regionami uczącymi się, pod warunkiem, że spełniają określone warunki: rozwijane są nowe sposoby zarządzania, charakteryzujące się większą elastycznością, walką ze skostnieniem instytucjonalno-proceduralnym, otwartością na procesy pozyskiwania wiedzy.³¹

Kapitał społeczny jest rodzajem spoiwa, które utrzymuje społeczeństwo jako całość i bez którego ekonomiczny wzrost bądź dobrobyt ludzki może nie zaistnieć. Istnienie oraz kreowanie owego spoiwa powoduje, że dla zbiorowości miasta/regionu wzrasta poziom dobrobytu społecznego. Zasoby społeczne jednostki kapitalizują się w momencie ich instytucjonalizacji. Brak kapitału społecznego powoduje, że działania instytucji formalnych stają się mniej efektywne.

Posiadanie powyższych typów kapitałów (lub właściwiej – wybranie określonego typu i stworzenie z niego wartości unikatowej), które – jak wskazano – są od siebie współzależne, nie jest warunkiem wystarczającym do pełnienia przez miasto roli centrum nowoczesności.

³⁰Sabatini F.: Does Social Capital Improve Labour productivity in Small and Medium Enterprises? „Working Paper”, Dipartimento Di Economia Pubblica 92, Rome 2006.

³¹Florida R.: Toward the Learning Region. „Futures”, no. 27, 1995, p. 5, za: Leszczyński M.: Otwarte systemy edukacyjne w budowaniu regionów uczących się, [w:] Szczepański M., Bierwiazzonek K., Nawrocki T. (red.): Kapitały... op.cit., s. 381-382.

P. Bourdieu, opisując podstawowe typy kapitałów, dokonał szczególnego wyróżnienia kapitału symbolicznego – jako najwyższej formy.³² Kapitał ten składa się z sumy wszystkich typów kapitałów albo może być szczególną postacią wybranego spośród nich. Powstaje wtedy, gdy owa suma kapitałów lub dany kapitał są postrzegane przez władających nimi oraz otoczenie jako „oczywiste, prestiżowe, niepodważalnie, nieodwołalnie posiadane przez dany podmiot. Posiadacz kapitału symbolicznego staje się „kimś więcej” niż tylko posiadaczem danego typu kapitału – ma do niego niezbywalne prawo, autorytet, elitarność – a dziedziny jego działania, w powszechnym odczuciu, zaczynają być traktowane jako wzorcowe”. W przypadku miast, kapitał symboliczny przejawia się w postrzeganiu ich jako centra – nowoczesne, atrakcyjne, a ich mieszkańcy zyskują przez sam fakt zamieszkiwania w takim „lepszym miejscu” – T. Zarycki pisze o „niezwykłej aureoli doskonałości i nowoczesności”. Zasoby miasta posiadającego kapitał symboliczny zaczynają oddziaływać ze zwielokrotnioną siłą – co przekłada się na wzrost i konwersję również innych kapitałów. Miasto, które ma kapitał symboliczny oddziałuje również tzw. miękką siłą – autorytetem. Analogicznie – miasta pozbawione kapitału symbolicznego są uznawane za gorsze, przez mieszkańców i innych, kontakt z nim świadczy o niższości, zacofaniu.³³

Zamieszkiwanie w takim mieście negatywnie wpływa na pozycję społeczną mieszkańców, jednocześnie jest postrzegane jako przyczyna ich niższego kapitału ludzkiego i kapitału kulturowego.

3. Czy Zabrze może stać się centrum wzrostu?

Według teorii biegunów wzrostu aglomeracje miejskie, które mają zdolność dynamizowania procesów rozwojowych, można nazwać lokalnymi centrami (biegunami) wzrostu.³⁴ Dla prowadzenia świadomej polityki endogennego rozwoju, konieczne wydaje się zdiagnozowanie wszystkich atutów miasta Zabrze, które mogą pozytywnie wpływać na jej kształtowanie.

Zabrze jest miastem na prawach powiatu, zlokalizowanym w zachodniej części Górnego Śląska. W czerwcu 2010 roku miasto liczyło 176 140 mieszkańców.³⁵

³² Bourdieu P., Wacquant L.J.D.: Zaproszenie do socjologii refleksyjnej. Oficyna Naukowa, Warszawa 2001.

³³ Zarycki T.: O „magicznych” efektach rozwoju ośrodków regionalnych. „PPG”, nr 4, 2007, s. 12-16.

³⁴ Gawlikowska-Hueckel K.: Rozwój nie wszędzie w tym samym czasie, „PPG”, nr 4, 2007, s. 6-9.

³⁵ Należy nadmienić, że od niemal dwóch dekad liczba mieszkańców systematycznie spada. W 19991 roku w Zabrzu odnotowano największą liczbę mieszkańców – 205 789 osób. Ta spadkowa tendencja jest charakterystyczna dla wszystkim śląskich miast.

Pierwsze wzmianki historyczne o dzielnicach, składających się na współczesne miasto, datowane są na przełom XIII i XIV wieku, natomiast dynamiczny rozwój Zabrze zarówno ludnościowy, jak i infrastrukturalny miał miejsce w XVIII i XIX wieku, kiedy to powstawały liczne zakłady przemysłowe: kopalnie, huty, koksownie. W 1905 roku nastąpiło połączenie gmin Stare Zabrze, Małe Zabrze i Dorota w jedną gminę – Zabrze, liczącą 54 228 mieszkańców, będącą potężnym ośrodkiem przemysłowym. Zabrze uzyskało prawa miejskie w 1922 roku, licząc wówczas 125 tys. mieszkańców. Dalszy rozwój terytorialny nastąpił w latach 50. W 1951 roku w granice Zabrze włączone zostały miejscowości Grzybowice, Mikulczyce, Rokitnica, Kończyce, Makoszowy i Pawłów, a w 1954 dołączono osiedle Helenka i tym samym Zabrze uzyskało swój aktualny kształt.

Rozwój nowoczesnych technologii, restrukturyzacja przemysłu ciężkiego, propagowanie idei ustawicznego kształcenia się, wykorzystanie walorów położenia geograficznego diametralnie zmieniły przemysłowy charakter miasta. Zabrze – niegdyś postrzegane jako miasto przemysłowe – obecnie staje się miastem usług i turystyki przemysłowej. Podziemne skanseny „Królowa Luiza” i „Guido” są wizytówką nie tylko Zabrze, ale i całego regionu.³⁶

W mieście rozwija się mała i średnia przedsiębiorczość, która wspierana jest przez władze samorządowe oraz może korzystać z odpowiedniego zaplecza, zarówno infrastrukturalnego, jak i z wykwalifikowanej kadry kierowniczej oraz wyspecjalizowanych pracowników.

Miasto systematycznie rozwija także swoje zaplecze akademickie oraz naukowo-badawcze. Od 1948 roku działa tu Śląski Uniwersytet Medyczny,³⁷ w 1998 roku przeniesiono do Zabrze siedzibę Wydziału Organizacji i Zarządzania Politechniki Śląskiej. Od roku akademickiego 2009/2010 działa Zamiejscowy Ośrodek Dydaktyczny Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach, w 2007 roku powstał Wydział Zamiejscowy Szkoły Wyższej im. Bogdana Jańskiego w Zabrze, który kształci studentów na kierunku gospodarka przestrzenna. W Zabrze swoje siedziby mają również instytucje naukowe: Centrum Materiałów Polimerowych i Węglowych PAN, Instytut Chemicznej Przeróbki Węgla, Instytut Techniki i Aparatury Medycznej ITAM, Instytut Podstaw Inżynierii Środowiska PAN.

Miasto, którego 60% powierzchni stanowią tereny zielone (w tym ogród botaniczny i kąpielisko leśne) jest organizatorem licznych imprez kulturalnych, z których najważniejsze to: Ogólnopolski Festiwal Dramaturgii Współczesnej Rzeczywistość Przedstawiona, Festiwal Muzyki Improvizowanej JAZ, Zabrzeńska Jesień, Międzynarodowy Festiwal Rysowania, Festiwal Organowy, Międzynarodowy Festiwal Tańca Towarzyskiego, Dni Muzyki Dawnej,

³⁶ W 2003 roku Polska Organizacja Turystyczna przyznała miastu certyfikat „Zabrze miastem turystyki przemysłowej”.

³⁷ Początkowo Uniwersytet nosił nazwę Akademia Lekarska, a następnie Śląska Akademia Medyczna (do 2007 roku), szerzej na temat SUM: www.sum.edu.pl.

Festiwal Kwiatów, Festiwal Zakątek Zwierzątek, Festiwal Kultury Młodzieży Szkolnej. Na co dzień propozycje w sferze kultury tworzą: Dom Muzyki i Tańca, Filharmonia Zabrzeńska, Miejski Ośrodek Kultury i Miejska Biblioteka Publiczna ze swoimi filiami, Muzeum Miejskie i Muzeum Górnictwa Węglowego, Kopalnia Sztuki, Teatr Nowy, CK Wiatrak, szkoła muzyczna i plastyczna oraz Ogniska Pracy Pozaszkolnej, wzmiankowany szlak zabytków techniki (w skład którego wchodzi: Zabytkowa Kopalnia Guido, Skansen Królowa Luiza).

Analizując potencjał Zabrza pod kątem oferty edukacyjnej, przyjaznego milieu oraz otwartej i tolerancyjnej postawy jego mieszkańców warto zmierzyć jego Indeks Kreatywności.

Należy zatem postawić pytanie: czy i dlaczego, pomimo dość szerokiej oferty edukacyjnej i badawczej instytucji naukowych, oferty kulturalnej i rekreacyjnej Zabrze nie posiada wysokiego kapitału symbolicznego, przegrywając w opinii publicznej z miastami w regionie, takimi jak Gliwice czy Katowice? Autorzy niniejszego artykułu dostrzegają niebezpieczeństwo tzw. zasysania kształcących się tu ludzi przez inne ośrodki. W tym przypadku Zabrze może stać się „dostarczycielem” kapitału ludzkiego dla regionu, miastem, w którym tylko „się pracuje” lub „się uczy”, lecz nie mieszka.

Wykorzystywanie własnego potencjału jest konieczne, ale niewystarczające, dla uzyskania statusu centrum wzrostu niezbędne jest także uczestnictwo w sieci współpracy. Dlatego też wszelkie formy aktywności Zabrza na arenie europejskiej należy ocenić pozytywnie.

Nawiązując do opisanych powyżej koncepcji kapitału ludzkiego, kreatywnego i społecznego – jako wartości istotnych dla rozwoju miasta – można wykazać, iż harmonizują z nimi postanowienia Karty Lipskiej³⁸ oraz programy URBACT i URBACT II.³⁹ Uzasadnieniem ich jest postulat, by miasta europejskie stały się centrami wiedzy i źródłami wzrostu oraz inspiracji. Przystąpienie do programu URBACT II CoNet, realizowanego w ramach projektu „Europejska Współpraca Terytorialna” spowodowało, że Miasto Zabrze jest jednym z członków europejskiej sieci miast, współpracujących na rzecz zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju.

Zgodnie z założeniami Projektu URBACT II w Zabrzu powstała Lokalna Grupa Wsparcia, skupiająca przedstawicieli samorządu, pracowników Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie, Pracowników Powiatowego Urzędu Pracy oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych i Kościoła – co realizuje zalecenie karty Lipskiej o konieczności zwrócenia szczególnej uwagi na najuboższe dzielnice w kontekście miasta jako całości. Zabrzeńska Grupa Wsparcia na

³⁸ Karta Lipska na rzecz Zrównoważonych Miast: www.mrr.gov.pl.

³⁹ Szerzej na ten temat: www.funduszeuropejskie.gov.pl.

stronach Urzędu Miejskiego publikuje notatki ze swojej działalności oraz zaprasza do współpracy wszystkich zainteresowanych. Szczególnym zadaniem Zabrzańskiej Grupy Wsparcia jest pobudzenie aktywności społeczności lokalnej, wykorzystanie siły czynników endogenicznych, tkwiących w mieście.

Nie wystarczą odgórne działania, wymienione w Strategii Rozwoju Miasta na lata 2008-2020, jako wyzwania:

- wzmocnienie konkurencyjności gospodarczej miasta,
- dążenie do udziału w rozwoju cywilizacyjnym miast europejskich,
- poprawę funkcjonalności przestrzeni miasta,
- zdobycie pożądanej pozycji w Metropolii Górnośląskiej.

Koniecznością dla kreowania centrum wzrostu jest współdziałanie z innymi jednostkami, w ramach sieci współpracy, co może w istotny sposób wpłynąć na poprawę możliwości rozwoju.

Podsumowując, można sformułować najważniejsze wyzwania stojące przed miastem Zabrze, które bez wątpienia aspiruje do odgrywania roli lokalnego centrum wzrostu.

Wśród najważniejszych do zrealizowania, wymienić należy następujące działania:

- pobudzanie aktywności oddolnej mieszkańców miasta,
- prowadzenie działań integrujących zróżnicowane środowiska (np. grupę etniczną zabrzańskich Romów, osób wykluczonych z powodu biedy, niepełnosprawności czy patologii społecznych itp.),
- tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości,
- pozyskiwanie osób z tzw. klasy kreatywnej w charakterze mieszkańców, studentów i pracowników wszystkich sektorów,
- rozszerzenie i wzmocnienie oferty związanej ze spędzaniem czasu w mieście,
- kreowanie przyjaznego środowiska (tzw. milieu, „miękkiej infrastruktury”).

Bibliografia

1. Andersson A.E.: Creativity The Future of Metropolitan Regions. Prisma, Stockholm 1985.
2. Andersson Å.E.: Creativity and Regional Development. „Regional Science Association”, no. 56, 1985.
3. Berry C.R., Glaeser E.L.: The Divergence of Human Capital Levels Across Cities. „NBER Working Paper”, no. 11617, no. 09, 2005.

4. Bourdieu P., Wacquant L.J.D.: *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*. Oficyna Naukowa, Warszawa 2001.
5. Burszta W., Duchowski M., Fatyga B., Nowiński J., Pęczak M., Sekuła E.A., Szlendak T., przy współpracy Hupy A. i Majewskiego P.: *Raport o stanie i różnicowaniach kultury miejskiej w Polsce*. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa 2009.
6. Coleman J.S.: *Foundation of Social Theory*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1990.
7. Czyżewski A., Góralczyk-Modzelewska M., Saganowska E., Wojciechowska M.: *Regionalne zróżnicowanie kapitału ludzkiego w Polsce*. Studia i prace z publikacji Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych. GUS i PAN, Warszawa 2001.
8. Florida R.: *The Economic Geography of Talent*. „Annals of the Association of American Geographers”, no. 92(4), 2002.
9. Florida R.: *The Rise of the Creative Class*. Basic Books, New York 2002.
10. Florida R., Gates G., Knudsen B., Stolarick K.: *The University and the Creative Economy*. Martin Prosperity Institute, Toronto 2006.
11. Fukuyama F.: *Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu*. PWN, Warszawa-Wrocław 1997.
12. Gawlikowska-Hueckel K.: *Rozwój nie wszędzie w tym samym czasie*. „PPG”, nr 4, 2007.
13. Glaeser E.L.: *The new economics of urban and regional growth*, [in:] Gordon C., Meric G., Feldman M. (eds.): *In The Oxford handbook of economic geography*. Oxford University Press, Oxford 2000.
14. Góralczyk A.: *Sieci szczególnych powiązań*. „CEO: Magazyn Top Menedżerów”, nr 5, 2003.
15. Jacobs J.: *The Economies of Cities*. Random House, New York 1969.
16. Jacobs J.: *The Death and Life of Great American Cities*. Random House, New York 1961.
17. Koziński J.: *Skazani na twórczość. Od Aleksandrii – przez Lwów – do San Francisco*. „Meritum”, nr 3(10), 2008.
18. Landry Ch.: *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. Earthscan Publications, London 2000.
19. Lloyd R., Clark T.: *The city as an entertainment machine*, [in:] Gatham F. (eds.): *Critical perspectives on urban redevelopment*. „Research in Urban Sociology”, vol. 6. JAI/Elsevier, Oxford 2001.

20. Lucas R.: On the Mechanics of Economic Development. „Journal of Monetary Economics”, no. 22, 1988.
21. Mellander Ch., Florida R.: The Creative Class or Human Capital? Explaining Regional Development in Sweden. Martin Prosperity Institute, Toronto 2006.
22. Nowak A.: Rola instytucji edukacyjnych w rozwoju obszarów wiejskich. Wyd. Akademii Rolniczej w Lublinie, Lublin 2005.
23. Olechnicki K., Załęcki P.: Słownik socjologiczny. Graffiti BC, Toruń 1998.
24. Page S.: The Difference. Princeton University Press, Princeton 2007.
25. Porter M.: The Competitive Advantage of Nations. The Free Press, New York 1990.
26. Putnam R.: Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech. Wyd. Znak, Kraków-Warszawa 1995.
27. Quigley J.M.: Urban Diversity and Economic Growth. „Journal of Economic Perspective”, no. 12, 1998.
28. Romer P.M.: Endogenous technical change. „Journal of Political Economy”, no. 98(5), 1990.
29. Romer P.M.: Crazy explanations of the productivity slowdown. „NBER Macroeconomics Annual”, no. 2, 1987.
30. Romer P.M.: Increasing returns and long-run growth. „Journal of Political Economy”, no. 90, 1986.
31. Sabatini F.: Does Social Capital Improve Labour productivity in Small and Medium Enterprises? „Working Paper”, Dipartimento Di Economia Pubblica, no. 92, Rome 2006.
32. Solow R.: Technical Change and the Aggregate Production Function. „Review of Economics and Statistics”, no. 39, 1957.
33. Świątkiewicz W.: Kapitał społeczno-kulturowy w województwie śląskim, [w:] Frąckiewicz L. (red.): Zapobieganie wykluczeniu społecznemu. Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice 2005.
34. Szacka B.: Wprowadzenie do socjologii. Oficyna Naukowa, Warszawa 2003.
35. Szczepański M., Bierwiazonek K., Nawrocki T. (red.): Kapitały ludzkie i społeczna konkurencyjność regionów. Uniwersytet Śląski, Katowice 2008.
36. Sztompka P.: Socjologia. Analiza społeczeństwa. Wyd. Znak, Kraków 2005.
37. Tuner J.: Struktura teorii socjologicznej. PWN, Warszawa 2004.
38. Ullman E.L.: Regional development and the geography of concentration. „Regional Science Association”, no. 4, 1958.
39. Zarycki T.: O „magicznych” efektach rozwoju ośrodków regionalnych, „PPG” nr 4, 2007.

40. http://bistro.edu.pl/artikul,Kody_kultury_w_epoce_cyfrowej.html, z dnia 20.09.2010.
41. <http://www.creativeclass.org/rfcgdb/articles/University%20For%20City%20and%20Community%204.pdf>, z dnia 20.09.2010.
42. www.fundusze-strukturalne.gov.pl, z dnia 13.10.2010.
43. www.mrr.gov.pl, z dnia 10.10.2010.
44. www.socialcapitalgateway.org, z dnia 01.09.2010.

Recenzenci: Prof. dr hab. Ewa Bojar
Prof. dr hab. inż. Jan Stachowicz